

doi: 10.30497/rc.2024.246254.2047

OPEN ACCESS

Received: 2024/05/07

Accepted: 2024/11/01

Synthesis of the research done on New Religious Movements

Kiyumars Moladoost* Mostafa Akbarian** Mohammadreza Rezalou***

Abstract

Modernity has made deep and profound changes to cultures by changing lives and media and also by disseminating various user demands. Therefore, emerging religious movements follow this rule. This study was aimed to systematically review emerging religious movements. The present study was exploratory based on its objectives and the outcome was developmental, while qualitative data and the systematic review were conducted by the meta-composite technique. The statistical population of the study was comprised of previous research with keywords of "emerging religious movements" in 13 articles released from 2010 to 2022. Findings indicated that some 79 open codes were obtained regarding the explanation of emerging religious movements, followed by 18 codes in the axial coding stage and 3 codes in the selective coding stage. The first category of underlying elements included the sub-categories of the philosophy of genesis, the form of genesis, the origin of genesis, the form of movements, the grounds of tendency, the areas of influence, the globalization phenomenon, modernity and the media. The second category includes the subcategories of exegesis, characteristics and forms, while the third category involved outcomes with the subcategories of role, significance, applicants, quality, attraction and changes. Conclusion: In their part, modernity and globalization have basically changed the lifestyle of various social, cultural and religious changes in different societies, with media playing an outstanding role in this connection.

Keywords: Religious, Mysticism, Emerging, Spirituality.

* MA. Cultural Affairs Management, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran (Corresponding author).

k.moladoost@gmail.com

0000-0001-9908-3675

** Faculty member of the Department of Social Sciences, Islamic Azad University and Ahad, Tehran, Iran.

akbarian4490@gmail.com

0000-0002-5794-2432

*** Ph.D defense Management, The researcher of center of strategic studies of AJA, Tehran, Iran.

amirmohammadqwer@gmail.com

0000-0001-6292-1241

فرا ترکیب پژوهش‌های انجام‌شده پیرامون جنبش‌های نوپدید دینی

کیومرث مولادوست* مصطفی اکبریان** محمدرضا رضالو***

چکیده

مدرنیته با ایجاد تغییر در سبک زندگی و رسانه‌ها نیز با اشاعه خواسته‌های مختلف مخاطبان، باعث ایجاد تغییرات ژرف و عمیقی در فرهنگ می‌شوند؛ بنابراین، پیدایش جنبش‌های نوپدید دینی نیز از این قاعده پیروی می‌کند. هدف از این مطالعه مرور نظامند جنبش‌های نوپدید دینی است. پژوهش حاضر بر مبنای اهداف پژوهش، اکتشافی و نتیجه پژوهش، توسعه‌ای و داده‌های پژوهش کیفی و مرور نظام مند با تکنیک فرا ترکیب انجام شده است. جامعه آماری شامل پژوهش‌های انجام‌شده با کلیدواژه «جنبش‌های نوپدید دینی» در عنوان مقالات از سال ۱۳۸۸ تا ۱۴۰۱ است. تعداد ۱۳ مقاله در این مطالعه مورد استفاده قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد: در تبیین جنبش‌های نوپدید دینی، تعداد ۷۹ کد باز و در مرحله کدگذاری محوری ۱۸ کد و نهایتاً در مرحله کدگذاری انتخابی تعداد ۳ کد به دست آمد. اولین مقوله زمینه‌های شکل‌گیری شامل زیرمقوله‌های فلسفه پیدایش، شکل پیدایش، منشأ پیدایش، شکل جنبش‌ها، زمینه‌های گرایش، زمینه‌های تأثیرپذیری، پدیده جهانی شدن، مدرنیته و رسانه است. دومین مقوله شامل دیدگاه و زیرمقوله آن شامل تفسیر، ویژگی و شکل؛ سومین مقوله نیز پیامد با زیرمقوله‌های نقش، اهمیت، متقاضیان، چگونگی، جذب و تغییر است. می‌توان گفت، ذات مدرنیته، جهانی شدن و تغییرات اساسی در سبک زندگی آحاد جامعه، نگرش و تغییرات فرهنگی و دینی در جوامع مختلف ایجاد کرده است و رسانه‌ها نیز در این امر نقش تسهیل‌گری داشته‌اند.

واژگان کلیدی: ادیان، عرفان، نوظهور، نوپدید، معنویت.

* کارشناس ارشد مدیریت امور فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران مرکزی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

k.moladoost@gmail.com

0000-0001-9908-3675

** استادیار گروه مردم شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

akbarian4490@gmail.com

0000-0002-5794-2432

*** دکتری مدیریت دفاعی، پژوهشگر مرکز مطالعات راهبردی آجا، تهران، ایران.

amirmohammadqwer@gmail.com

0000-0001-6292-1241

مقدمه

جهان امروزی، شاهد دگرگونی‌ها و تحولات سریع و بی‌سابقه‌ای است؛ در این شتاب بیکران، تغییرات بنیادی در نمایه‌های «فضایی و زمانی»، «مرززدایی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی»، «تعاملات عمیق و رها از پای‌بست‌های بومی»، «کاهش حاکمیت دولت - ملت»، «انفجار تجارت و سرمایه»، «مهاجرت‌های جهانی»، «بحران‌های محیطی» و غیره عرصه جهانی را با تغییرات و پیامدهای بسیار مواجه شده است. برخی از اندیشمندان قرن نوزدهم، به‌ویژه فلاسفه و جامعه‌شناسانی مانند کانت^۱ و مارکس^۲ بر آن بودند که با گذشت زمان و تحول جوامع بشری، نقش و تأثیر خرده‌فرهنگ‌های مختلفی همچون: دین، ملیت و قومیت، در زندگی اجتماعی کمرنگ شده و یک جامعه جهانی بدون تمایزها و شکاف‌های اجتماعی - فرهنگی شکل خواهد گرفت (ناصری‌زاده، ۱۳۹۵، ص. ۶). اما تجارب بشری نشان داد که با تغییرات پیش‌آمده نه تنها فرهنگ‌های مختلف در بسیاری از موارد کمرنگ نشده‌اند بلکه قوام و دوام بیشتری هم یافته‌اند. گرایش به دین و مذهب در بسیاری از جوامع از این قبیل رفتارهای بشر امروزی است.

جنبش‌های نوپدید دینی^۳ یا به تعبیری دیگر «جنبش‌های نوپدید معنوی^۴»، گروه‌هایی هستند که عمدتاً از دهه ۱۹۶۰ به بعد در بطن مدرنیته و پست‌مدرنیته ظهور یافته‌اند. این گروه‌ها که به‌دلیل سازگاری با چهارچوب ارزشی پسااستی، به دوام و بقای خود تاکنون قوت بخشیده‌اند، به‌عنوان جایگزین‌هایی برای ادیان سنتی، ظاهر شده‌اند (حمیدیه، ۱۳۹۲، ص. ۳۷). بررسی‌ها در مورد جنبش‌های دینی جدید به‌عنوان یک زمینه تخصصی در حوزه مطالعات دینی و جامعه‌شناسی دین از دهه ۱۹۷۰ آغاز شده است (Melton, 1999؛ ریاحی و جعفری، ۱۳۸۸، ص. ۵۶). اصطلاح ادیان جدید، ترجمه یک واژه ژاپنی^۵ است که جامعه‌شناسان این کشور برای اشاره به این پدیده ابداع کردند. این واژه سپس توسط اندیشمندان اروپایی در پی جایگزینی، از اصطلاح «کیش^۶» بهره گرفته شد که در دهه ۱۹۷۰ معنای تحقیرآمیز و پستی داشت و عموم منتقدان و مخالفان، برای بی‌فضیلت

-
1. Kant
 2. Marx
 3. NRMs- New Religious Movements
 4. NSMs
 5. Shinshuky
 6. Cul

دانستن ادیانی که آموزه‌هایشان غیرمعمول یا بدعت‌گذارانه به حساب می‌آمدند، از آن استفاده می‌کردند (ریاحی و جعفری، ۱۳۸۸، ص. ۵۶). برخی از دانشمندان، به‌خصوص جامعه‌شناسان دین، برای توصیف ادیان فرعی و جزئی، از واژه «جنبش‌های دینی جدید» استفاده می‌کنند (Introvigne, 2001).

جنبش‌های دینی از هر دو حیث زمانی و محتوایی «نو» هستند. تعریف ملتون^۷ با مرتبط کردن آن‌ها به منابع شرقی و لحاظ مداخله فرهنگی در غرب، جنبش‌های کمتری را دربرمی‌گیرد. درحالی‌که پیتر کلارک^۸ و ایلین بارکر^۹ (پژوهشگران جامعه‌شناس) فرقه‌ها و جنبش‌های بعد از جنگ جهانی دوم را «جنبش‌های نوپدید دینی» می‌دانند. این در حالی است که از نظر رابرت الوود^{۱۰} که دین‌شناس است، به لحاظ کیفی به گروه‌های ۱۵۰ سال پیش تا به حال «جنبش‌های نوپدید دینی» اطلاق می‌شود. پس به لحاظ کمی به جنبش‌های مقارن با دوره پست‌مدرن اتکا می‌شود و به لحاظ کیفی به همه جریان‌هایی که ویژگی بالقوه این جنبش‌ها را از قبل داشته‌اند و حدود ۱۹۵۰ با تحولاتی، استعداد جنبش نوپدیدی را به فعل رسانده‌اند. بدین‌نحو فرقه‌هایی نظیر بهائیت، شهود یهوه و مومون‌ها نیز «جنبش‌های نوپدید دینی» خواهند بود (گوهری، ۱۳۹۸، ص. ۱۵۸).

پیروان جنبش‌های نوپدید دینی؛ به ساختار طبقاتی و نهادهای دینی توجه نداشته و گرایش آن‌ها به فرامادی است و به دنبال یافتن عالم معنا هستند (لارنا، ۱۳۸۷، ص. ۱۶). فعالیت «جنبش‌های نوپدید دینی» در «رسانه‌های نوین» مشاهده می‌شود که مجموعه متمایزی از فناوری‌های ارتباطات و دارای ویژگی‌های مشترک «دیجیتالی‌بودن» و دسترسی گسترده شهروندان به آن برای استفاده شخصی، عاملی بودن، تمرکززدایی، تکه‌تکه‌بودن، بی‌زمانی و بی‌مکانی و جهانی‌بودن است (وکیلی، ۱۳۸۶، ص. ۱۰) به‌گونه‌ای که اکثریت قریب به اتفاق این جنبش‌ها، در فضای مجازی به‌ویژه اینترنت، پایگاهی را به‌خود اختصاص داده و به دلیل کثرت ظهور و بروز در این دنیا، گاه از آن به‌عنوان «پدیده رسانه‌ای» نیز یاد می‌کنند (مشایخی و حمیدیه، ۱۳۹۶، ص. ۴۹).

7. Melton

8. Peter Clark

9. Eileen Barker

10. Elwood

با عنایت به اینکه جنبش‌های دینی جدید بر حسب عقاید، مناسک، ساختار سازمانی و پذیرش اجتماعی باهم تفاوت دارند، اندیشمندان علوم اجتماعی در بیان تعریفی جامع از جنبش‌های دینی جدید و تدوین معیارهای مشخص برای طبقه‌بندی آن‌ها، با مشکلاتی روبه‌رو هستند. با این حال، امروزه متفکران معمولاً اصطلاحات «دین جایگزین»^{۱۱}، «دین جدید»^{۱۲}، یا «جنبش دینی» را برای توصیف گروه‌هایی که از مسیر اصلی دینی جدا شده‌اند، به کار می‌برند (Encarta, 2004). از جنبش‌ها و گروه‌های معنویت‌گرای معاصر، به گونه‌های مختلف تعبیر می‌شود و برای هر تعبیر، می‌توان توجیه یا توجیهاتی آورد. در متون علمی «مطالعات دین» و «جامعه‌شناسی دین»، رایج‌ترین و جافتاده‌ترین این تعبیر «دین» است؛ از این جنبش‌ها، با عنوان «جنبش‌های نوپدید دینی» یا حتی «ادیان جدید» نام برده می‌شود. به نظر می‌رسد که این تعبیر، موجه‌تر از تعبیر «عرفان» است. این جنبش‌ها از لحاظ ماهیت «معنویت معاصر»، دعوی جایگزینی دین را دارند و برحسب ادعا، همه خدمات و نقش‌های دین را متناسب با جهان نوین ایفا می‌کنند. می‌توان استدلال کرد که آنچه نیازهای دینی انسان معاصر را برمی‌آورد، باید هم‌سنخ دین باشد. در نتیجه، گروه‌های معنویت‌گرای نوپدید، هم‌سنخ دین سنتی هستند و به تسامح می‌توان آن‌ها را دین خواند: «ادیان نوپدید». به علاوه، از آن روی که این گروه‌ها و جنبش‌ها، فضایی قدسی می‌آفرینند و در این فضا، جهان‌بینی اعتقادی، اعمال مناسک‌گونه، اخلاقیات ویژه، تجربه‌های امر والا و سیستم جمعی مبتنی بر یک یا چند شخصیت فراهم‌آید می‌کنند، به معنی درست کلمه (و نه به مسامحه و مجاز)، «دین» هستند (حمیدیه، ۱۳۹۲، الف، ص. ۴۶). این جنبش‌ها را در ایران، «عرفان‌های کاذب» یا «عرفان‌های منهای دین» و مانند آن خوانده‌اند. البته تناسب‌هایی میان معنویت و عرفان هست: نوعی باطن‌گرایی، درگذشتن از تجربه‌های حسی روزمره، همچنین به‌کاررفتن برخی اصطلاحات و واژگان رایج عرفان به‌عنوان پس‌زمینه ذهنی تعبیر بالا، این تعبیر، چه‌بسا گمراه‌کننده نیز باشند؛ زیرا واژه «عرفان»، ما را به یاد رویکردی خدامحور و راهی برای وصول به قرب الهی و تجربه توحید افعالی، صفاتی و ذاتی می‌اندازد، حال آنکه معنویت معاصر، اصولاً به‌سوی خدا

11. Alternative Religion

12. New Religio

جهت نگرفته است بلکه در پای شکوفایی و تعالی خویشتن انسانی است و این جدایی در هدف، شکافی پرشدنی میان معنویت معاصر و عرفان اسلامی ایجاد می‌کند (حمیدیه، ۱۳۹۲، الف، ص. ۴۶).

پیتر کلارک^{۱۳} (2006, p. 454) پس از توجه‌دادن به این نکته که پیدایش مفهوم «ادیان جدید» در دهه ۱۹۶۰ اتفاق افتاده است، به توضیح این مسئله می‌پردازد که چرا به جنبش‌های نوپدید معنوی، «ادیان جدید» گفته می‌شود. از جمله او خاطر نشان می‌کند که این جنبش‌ها، نمادهای غیر معمول برای امر قدسی دارند و به علاوه، تفاسیر تازه‌ای از امر متعالی ارائه می‌دهند. این دلایلی که کلارک برای «دین» دانستن جنبش‌های معنوی نوپدید آورده است، به روشنی حاکی از آن است که این جنبش‌ها، از حوزه عرفی و نامقدس^{۱۴} به حوزه امر قدسی وارد شده‌اند (حمیدیه، ۱۳۹۲، ب، ص. ۴۱).

پدیده‌های اجتماعی و انسانی، خصوصیتی چندبعدی دارند. به همین دلیل، انتخاب یک رویکرد نظری خاص برای بررسی این پدیده‌ها امری سخت و گاه غیرممکن است (هزارجریبی و فراهانی، ۱۳۹۴، ص. ۲۲). شناسایی تغییرات پیش آمده در حوزه دین و معنویت در جوامع جهانی و تأثیرات آن بر جوامع مختلف، ضروری و بااهمیت است. چنانچه به موقع به مسئله تحولات دینی توجه نشود و ارزش‌های بنیادی جامعه حاکم فرو به پاشد، قطعاً اقدامات ثانویه کارسازی و اثربخشی لازم را نخواهند داشت.

۱. مبانی نظری

۱-۱. پلورالیزم دینی

«پلورالیزم»^{۱۵} به تكثر، چندگانگی، آیین كثر، كثرت‌گرایی، چندگرایی، تعدد مقام، تعدد شغل معنی شده است. از آنجاکه هر مکتبی قرائت خاصی از «پلورالیزم دینی» دارد، نمی‌توان برای «پلورالیزم دینی» یک تعریف جامع و کاملی بیان کرد؛ ولی معنای شایع و رایج امروزی از «پلورالیزم دینی» این است که حق مطلق، نجات و رستگاری را منحصر در یک دین و مذهب و پیروی از یک شریعت و آیین ندانند، بلکه معتقد باشند که حقیقت مطلق، مشترک میان همه ادیان است و آیین‌های مختلف درواقع جلوه‌های

13. Clarke

14. Profane

15. Pluralism

گوناگون «حق مطلق» اند؛ در نتیجه، پیروان تمام ادیان و مذاهب، به هدایت و نجات دست می‌یابند (ناصری‌زاده، ۱۳۹۵، ص. ۷).

۲-۱. هویت دینی

هویت دینی از مهم‌ترین عناصر ایجادکننده همگنی و همبستگی اجتماعی در سطح جوامع است که طی فرایندی با ایجاد تعلق خاطر به دین و مذهب در بین افراد جامعه، نقش بسیار مهمی در ایجاد و شکل‌گیری هویت جمعی دارد (قنبری برزیان و همتی، ۱۳۹۴، ص. ۱۱۸). هویت دینی متضمن سطحی از هویت اجتماعی است که با «مای جمعی» یا همان اجتماعی دینی متناظر است و نشان‌دهنده احساس تعلق به دین و جامعه دینی و همچنین تعهد به دین و جامعه دینی است (قنبری برزیان و همتی، ۱۳۹۴، ص. ۱۱۸). هویت دینی می‌تواند هنجارسازی کند و در تقویت یا تثبیت هنجارهای جامعه مؤثر باشد (اکبری، ۱۳۸۷، ص. ۲۲۴). هویت دینی، به‌عنوان یک هویت جمعی متشکل از عضویت در یک گروه مذهبی، پذیرش نظام‌های باوری آن، تأیید اهمیت ارزش‌های دینی، تعهد به گروه مذهبی و اعمال مرتبط با دین تعریف شده است (Seol, 2010؛ حاتمی کاکش و دیگران، ۱۴۰۲، ص. ۷۲).

از دید لئونارد بایندر^{۱۶} گذر از بحران هویت شرط لازم برای پیشرفت و توسعه است و مقدمه‌ای برای رشد و توسعه اجتماعی و اقتصادی کشورها به حساب می‌آید (مهرابی کوشکی و دیگران، ۱۳۹۵، ص. ۴۴). گروه‌های نوپدید معنویت‌گرا که فعالیت آن‌ها در پنج دهه اخیر کاملاً مشهود است، برای مخاطبان خود، فضایی ایجاد می‌کنند که بی‌شبهت به فضای قدسی ادیان سنتی نیست (حمیدیه، ۱۳۹۲، ص. ۳۵).

جنبش‌های جدید متناسب فرهنگ مدرن و پست‌مدرن، بیشتر به انسان توجه دارند تا خدا. هرچند این ادعا قطعیت ندارد، ولی در بیشتر آن‌ها بدین‌گونه است. ادیان نو با نگرش اومانیستی به دین، به علایق انسان امروزی توجه بیشتری دارند (مدنی و ابراهیمی، ۱۳۹۶، ص. ۹۹). دین‌شناسان، به دنبال تمایزبخشی، هویت «جنبش‌های نوپدید دینی» از سنت‌های رایج دینی در تقاطعی بودن این جنبش‌ها هستند (Chryssides, 2007). این

ویژگی التقاطی، سبب شده است تا هنگام تعیین مصداق و دسته‌بندی این جنبش‌ها؛ مکتب‌ها و فرقه‌های مختلفی مثل بهائیت - که در قرن‌های گذشته در جهان اسلام و مسیحیت شکل گرفته‌اند و تا حدی از ماهیتی التقاطی دارند و یا حداقل، این ظن و گمان درباره آن‌ها مطرح است - را نیز در زمره ادیان جدید قرار دهند (Chryssides, 1999, p. 231)؛ اما به نظر می‌رسد که صرف التقاطی بودن را نمی‌توان دلیل متفاوت شدن هویت این جنبش‌ها با سنت‌های رایج دینی قلمداد کرد؛ زیرا التقاط، پدیده جدیدی نیست و در طول تاریخ شکل‌گیری فرقه‌های التقاطی در ادیان، رایج بوده است (رستمیان، ۱۳۹۰، ص. ۳۹).

۳-۱. ویژگی‌ها و شاخص‌ها

یکی از خصوصیت‌های «جنبش‌های نوپدید دینی» که آن‌ها را از ادیان ابراهیمی مثل اسلام و مسیحیت جدا می‌کند، دور شدن از اعتقاد به خدای شخصی است. خدای مطرح در این جنبش‌ها نوعی روح یا نوعی نیروی حیات است (Campbell, 1999, p. 36). خدا در این جنبش‌ها روحی است که در سراسر عالم، ساری و جاری است (رستمیان، ۱۳۹۰، ص. ۴۷). مؤلفه‌ها مدرنیته علت اساسی پیدایش فرقه‌گرایی جدید بوده است و عمده تفاوت‌های فرقه‌گرایی جدید با سنتی، تأثر مدل جدید از مدرنیسم و مؤلفه‌های مدرنیته بوده است. هرآنچه در فضای مدرنیته رخ داده، مستقیم و غیرمستقیم به پیدایش فرقه‌های جدید دامن زده است. موارد مؤثر عبارت‌اند (کیانی، ۱۳۹۱، ب، ص. ۶۸):

- تغییرات سیاسی: اعم از امپریالیسمی و سوسیالیسمی؛
 - بحران‌های اقتصادی؛
 - مجادله‌های نظامی: بالأخص جنگ جهانی اول و دوم و پاره‌ای از شبه‌جنگ‌های مذهبی؛
 - بحران‌های روان‌شناسانه: افزایش ترس و دلهره در جوامع انسانی که بعدها نمودهای فلسفی آن - همچون گرایش‌های اگزیستانسیالیسمی - نیز رونق چشم‌گیری یافت؛
 - علم‌گرایی افراطی و فناوری لجام‌گسیخته.
- جنبش‌های نوپدید دینی پدیده‌ای فرهنگی - اجتماعی‌اند. لازمه پیدایش پدیده‌های

اجتماعی دست‌به‌دست هم‌دادن مجموعه علل گوناگون، در بازه زمانی نسبتاً طولانی است. از این رو، پدیده‌های اجتماعی معلول عوامل متعددی هستند که به مرور زمان فضای اجتماعی را برای تحقق آن فراهم می‌کند، لازمه شناسایی دقیق چنین پدیده‌هایی بررسی دقیق تمامی مبانی و مبادی موجود است (کیانی، ۱۳۹۱، ب، ص. ۶۹). جوامع و فرهنگ اجتماعی نیز مأمّن حوادث و تغییرات فراوانی است. فرهنگ جوامع که بسان شخصیت افراد محسوب می‌شوند، همواره دستخوش تحولات فراوان و بعضاً اساسی قرار می‌گیرد. در بطن چنین تحولاتی همواره نیازهای جدیدی متولد می‌شوند، خواسته‌های نوظهوری که جنس آنان در حوزه‌هایی نظیر اقتصاد، سیاست، فرهنگ، دین و غیره بیان می‌شوند همواره باید توسط نمادها و سازمان‌های مرتبط «پاسخ‌های جدید و مناسبی» را دریافت کنند؛ زیرا لازمه تداوم حیات یک سازمان اجتماعی به پویایی و جوابگویی مناسب به خواسته‌های تازه افراد جامعه وابسته است (کیانی، ۱۳۹۱، ب، ص. ۷۰).

۴-۱. رویکرد ایران به مسئله

جامعه ایران در دهه‌های اخیر شاهد رشد گروه‌های دینی و معنوی جدید بوده است. این گروه‌ها یکی از اهدافشان را آرامش بخشیدن به انسان و کاهش رنج‌ها و شفای دردهای او اعلام می‌کنند و در فرایند جذب اعضا، به تدریج، محتواهای غیرمرسوم و نامتعارف دینی و معنوی خود را آشکار می‌کنند (سعیدی، ۱۴۰۱، ب، ص. ۲۲۵). به راحتی می‌توان بر اساس مشاهدات موردی، دریافت که گروندگان به این گروه‌ها طیف متنوعی از افراد را شامل می‌شوند و از جمله برخی زنان و مردان مسلمان و متدین را می‌توان مشاهده کرد که از سر ناآگاهی در جلسات و محافل این گروه شرکت می‌کنند یا به مطالعه کتاب‌ها و مجلات «معنویت‌گرایی نوپدید» می‌پردازند (حمیدیه، ۱۳۹۲، ص. ۳۶). نهادهای رسمی دین معمولاً این افراد را فریب‌خورده تبلیغات بیگانگان می‌دانند و نهادهای سیاسی نیز غالباً با مرییان آنها، برخوردی امنیتی دارند. در عین حال، طی چند دهه اخیر شواهد عادی حاکی از ادامه گسترش این گروه‌ها به‌طور مخفی و نیمه مخفی بوده است (سعیدی، ۱۴۰۱، ب، ص. ۲۲۵). در ایران، مهم‌ترین دغدغه اکثر نهادهای دینی و فرهنگی و بخش مهمی از دینداران سنتی جامعه این است

که معنویت‌ها و عرفان‌های نوظهور، همگی ساخته نظام سلطه، با هدف نابودی دین و انقلاب اسلامی هستند و بنابراین، مناسب‌ترین راهکار مواجهه بعد از کمی ارشاد و هشدار، برخورد امنیتی و فیزیکی است (سعیدی، ۱۴۰۱، ب، ص. ۲۳۶). یکی از راه‌های مورد استفاده مخالفان تحول دینی در جوامع مختلف، برای منع فعالیت جنبش‌های نوظهور، تهمت‌زدن است. کلارک (2006, pp. 57-66) مشهورترین اتهام، یعنی شستشوی مغزی را با تفصیل بیشتری بررسی کرده است. درحالی‌که به نظر می‌رسد این اتهام توسط فجایی نظیر معبد خورشیدی و دروازه بهشت تأیید شده باشد، کلارک نشان می‌دهد این ادعا هرگز از طریق شواهد مستحکم اثبات نشده است (سعیدی، ۱۴۰۱، ب، ص. ۲۳۱).

پژوهش‌های متنوعی در حوزه جنبش‌های دین و معنویت انجام شده است؛ البته بررسی پژوهش‌های مختلف در این حوزه بسیار مهم و اساسی است. برخی از پژوهش‌هایی که به جنبش‌های معنویت پرداخته‌اند در جدول ۱ آمده است:

جدول (۱): برخی از پژوهش‌های مربوط به جنبش‌های معنویت

پژوهشگر(ان)	عنوان پژوهش	یافته‌های پژوهش
مشهدیان عطاش (۱۳۸۹)	سیر اخلاق در جنبش‌های نوپدید دینی	مؤلفه‌های اخلاقی در مکاتب و ادیان نوپدید مورد سنجش قرار گرفته و در نهایت اثبات شود که: ۱- در این جنبش‌ها عموماً اخلاق چه به معنای سکولار و چه غیر آن رعایت نمی‌شود؛ ۲- مکاتب عرفانی نوپدید، بر خلاف ادعایشان، فاقد ارزش‌های اخلاقی هستند.
شاه‌حسینی (۱۳۹۳)	شست‌وشوی مغزی، کنترل ذهنی و جنبش‌های نوپدید دینی	فرایندهای کنترل ذهنی، شست‌وشوی مغزی و روش‌های ظریفی پرداخته شده که به‌طور ناآشکار، ذهن افراد درگیر در فرقه‌ها را ماهیتی متفاوت می‌دهد.
ناصری‌زاده (۱۳۹۵)	پلورالیزم دینی در آیین‌ها و عرفان‌های نوپدید	آنچه ظاهر مسئله بیان می‌کند که تأثیر حمایتی از سوی پلورالیزم دینی بر حفظ «عرفان‌های نوپدید»

پژوهشگر(ان)	عنوان پژوهش	یافته‌های پژوهش
	معناگرا	در سطح جهان می‌باشد؛ اما با توجه به یافته‌های این مطالعه می‌توان به نقش دوطرفه کنشی، واکنشی حفظ و بقا بین «پلورالیزم دینی» و «اصل ظهور عرفان‌های» نوپدید در سطح جهان، به ویژه در کشورهای اسلامی اشاره کرد.
تاجی اشکفتکی و همکاران (۱۳۹۹)	آسیب‌شناسی جریان‌های فرهنگی نوپدید در ایران (مطالعه موردی عرفان حلقه)	آسیب‌های ناشی از ترویج آموزه‌های عرفان حلقه در حوزه اجتماعی، شامل تغییر فرهنگ، ایجاد چالش در هویت ملی، متهم کردن نظام به اعمال محدودیت، ترویج سیاست تساهل و تسامح افراطی و... است و آسیب‌ها در حوزه سیاسی نیز شامل راه‌اندازی جنگ نرم، نفوذ در حاکمیت، تضعیف و تشکیک در مبانی امنیت ملی، ترور فرقه‌ای، تبلیغات ضدنظام و غیره است.
سعیدی (۱۴۰۱)	جامعه و گروه‌های نوپدید دینی و معنوی	رواج این گروه‌ها را نمی‌توان، تنها نوعی نفوذ خارجی دانست بلکه رشد این گروه‌ها، بیشتر تحولی فرهنگی و دینی و متأثر از روندهای کلان اجتماعی است و بنابراین، مسائلی را که در برهم کنش با جامعه به وجود آورده‌اند، نمی‌توان صرفاً با برخورد فیزیکی و امنیتی حل کرد.
کاظم‌زاده (۱۴۰۱)	علل گرایش به جنبش‌های نوپدید دینی در ایران معاصر (مطالعه موردی: فرقه اکنکار)	نتایج پژوهش بر وجود ارتباط و همبستگی میان «احساس محرومیت» و «گرایش به جنبش‌های نوپدید دینی - اکنکار» حکایت دارد؛ به‌طوری‌که طبق یافته‌ها، هر پنج نوع احساس محرومیت، در گرایش ایرانیان به اکنکار مؤثر بوده است.
احمدی و ایزدی (۱۴۰۲)	آسیب‌شناسی هویتی عرفان‌های نوظهور	رشد و نفوذ این گروه‌ها در بلندمدت با توجه به انحرافی که ناآگاهانه در ذهن مخاطب از معنویت

پژوهشگر(ان)	عنوان پژوهش	یافته‌های پژوهش
		ایجاد می‌کند، می‌تواند هویت افراد را تحت تأثیر قرار داده و باورهای دینی را خدشه‌دار نماید، به‌همین دلیل شناخت و مدیریت آن لازم و تنها در پرتو بصیرت صورت می‌گیرد.

در بخش بررسی مطالعات خارجی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

گوردن لینچ^{۱۷} در کتاب «معنویت جدید: مقدمه‌ای بر باور پیشرو در قرن بیست‌ویکم»^{۱۸} مباحثی را درباره معنویت جدید و ریشه‌های آن، ارتباطش با سازمان‌های دینی جدید و تمدن مطرح کرده است. جرمی کارت^{۱۹} و ریچارد کینگ^{۲۰} نیز در کتابشان با عنوان «فروش معنویت: به نرمی تصاحب‌کردن دین»^{۲۱} بیشتر به جنبه‌ها و کارکردهای سیاسی و اقتصادی جنبش‌های معنویت‌گرا برای جوامع معاصر پرداخته‌اند (سعیدی، ۱۴۰۱، الف، ص. ۱۶۳). پژوهش‌گرانی چون دیوید لیون^{۲۲}، پاول هیلاس^{۲۳}، لیندا وودهد^{۲۴}، دیوید ری‌گریفین^{۲۵}، ولتر هنینگراف^{۲۶}، و شووان چندلر^{۲۷} کسانی هستند که مفهوم جدید معنویت را در خلال تحلیل گفتمان فرهنگی پست‌مدرن تبیین کرده‌اند (شاکرنژاد، ۱۳۹۴، ص. ۹۹). مطالعه حاضر سعی دارد با ترکیب یافته‌های پژوهش‌های دیگران به واکاوی موضوع پردازد و راهی جدید برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان حوزه‌های اجتماعی، فرهنگی و دینی نمایان کند. واکاوی پژوهش‌ها باعث گسترش علمی حوزه مورد مطالعه می‌شود. مطالعه دیدگاه‌های مختلف پژوهشگران می‌تواند در توسعه علم کمک کند و موجب گسترش فهم و درک عمیق دانش شود؛ بنابراین واکاوی پژوهش‌های ادیان در پاسخ به این پرسش بسیار مهم و اساسی است که پژوهشگران ایرانی به چه مباحثی در

17. Gordon Lynch

18. The New Spirituality: An Introduction to Progressive Belief in the Twenty-first Century

19. Jeremy Card

20. Richard King

21. Selling Spirituality: The Silent Takeover of Religion

22. David Lyon

23. Paul Heelas

24. Linda Woodhead

25. David Ray Griffin

26. Wouter Hanegraaff

27. Siobhan Chandler

خصوص جنبش‌های نوپدید دینی پرداخته‌اند. شناخت مباحث مورد توجه پژوهشگران و تبیین پدیده‌های مورد مطالعه بسیار مهم و حائز اهمیت است. این مطالعه به دنبال پاسخ این پرسش‌های است:

۱- موضوعات و مباحث مورد توجه در پژوهش‌ها با عنوان جنبش‌های نوپدید دینی کدامند؟

۲- مقوله‌ها و مفاهیم مرتبط با جنبش‌های نوپدید دینی در ایران در چه دسته‌هایی قابل طبقه‌بندی هستند؟

۲. روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف از نوع پژوهش‌های توسعه‌ای و اکتشافی است. روش پژوهش از نوع روش پژوهش‌های کیفی و مرور نظام‌مند است و از روش فراترکیب سود برده است. فراترکیب؛ تحلیل کیفی یافته‌های پژوهش‌های گذشته است (Bench & Day, 2010)، فراترکیب نوعی مطالعه کیفی است که اطلاعات و یافته‌های استخراج‌شده از پژوهش‌های کیفی دیگر با موضوع مرتبط و مشابه را بررسی می‌کند. در نتیجه، نمونه مورد نظر برای فراترکیب، از مطالعات کیفی منتخب و بر اساس ارتباط آن‌ها با سؤال پژوهش تشکیل می‌شود (سهرابی و دیگران، ۱۳۹۰). فراترکیب با فراهم کردن یک نگرش نظام‌مند برای پژوهشگران از طریق ترکیب پژوهش‌های کیفی مختلف به کشف موضوع‌ها و استعاره‌های جدید و اساسی می‌پردازد و با این روش، دانش جاری را ارتقاء داده و دید جامع و گسترده را نسبت به مسائل به وجود می‌آورد. فراترکیب مستلزم این است که پژوهشگر بازنگری دقیق و عمیقی انجام داده و یافته‌های کیفی مرتبط را ترکیب کند (Zimmer, 2006).

جامعه آماری شامل پژوهش‌های انجام‌شده با کلیدواژه «جنبش‌های نوپدید دینی» در عنوان مقالات از سال ۱۳۸۸ تا ۱۴۰۱ است، تعداد ۱۳ مقاله در این مطالعه مورد استفاده قرار گرفتند. به منظور اعتباربخشیدن به پژوهش حاضر، قابل ذکر است؛ معیارهای متفاوتی جهت ارزیابی اعتبار و کیفیت مطالعات مرور ادبیات وجود دارد از قبیل: ۱- ثبت مراحل انجام پژوهش، ۲- انتخاب دقیق معیارهای ورود و خروج و ۳- انتخاب پژوهش‌ها از

منابع معتبر. بر اساس این معیارها، مراحل پژوهش حاضر بر اساس روش انجام مرور ادبیات یک‌به‌یک ثبت شده است. از طرفی معیارهای ورود و خروج از مطالعات در بخش مربوطه به تفصیل شرح داده شده است. پژوهش‌ها نیز همگی از پایگاه‌های معتبر، «SID»، «civilica»، «ensani»، «noormags» و نشریات علمی انتخاب شده‌اند؛ بنابراین می‌توان از اعتبار و کیفیت پژوهش حاضر اطمینان حاصل کرد. در رابطه با نوآوری پژوهش می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- تمرکز بر موضوع و جامعه آماری خاص؛ این مطالعه اولین مرور جامع در زمینه «جنبش‌های نوپدید دینی» در جامعه «مقالات» است.
- ۲- بازه زمانی؛ این پژوهش، مطالعات منتشر شده در بازه زمانی «۱۳۸۸ تا ۱۴۰۲» را بررسی می‌کند که تاکنون مرور نشده است.
- ۳- روش شناسی نوین؛ در این مطالعه از روش «جنبش‌های نوپدید دینی» برای تحلیل داده‌ها استفاده شده که در مطالعات قبلی به کار نرفته است.
- ۴- ترکیب پژوهش‌ها و روش‌ها؛ این پژوهش با ترکیب پژوهش‌ها و روش‌های مورد مطالعه، دیدگاه جامع‌تری نسبت به مطالعات قبلی ارائه می‌دهد.
- ۵- شناسایی شکاف‌های پژوهشی؛ این مطالعه به شناسایی شکاف‌های در پژوهش‌های موجود و ادبیات مربوطه مطالعات قبلی می‌پردازد و مسیرهای جدیدی برای پژوهش‌های آینده آشکار می‌کند.
- ۶- کاربرد علمی؛ نتایج این پژوهش می‌تواند به‌طور مستقیم در زمینه «جنبش‌های نوپدید دینی» مورد استفاده قرار گیرد.

۳. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

۳-۱. یافته‌های توصیفی

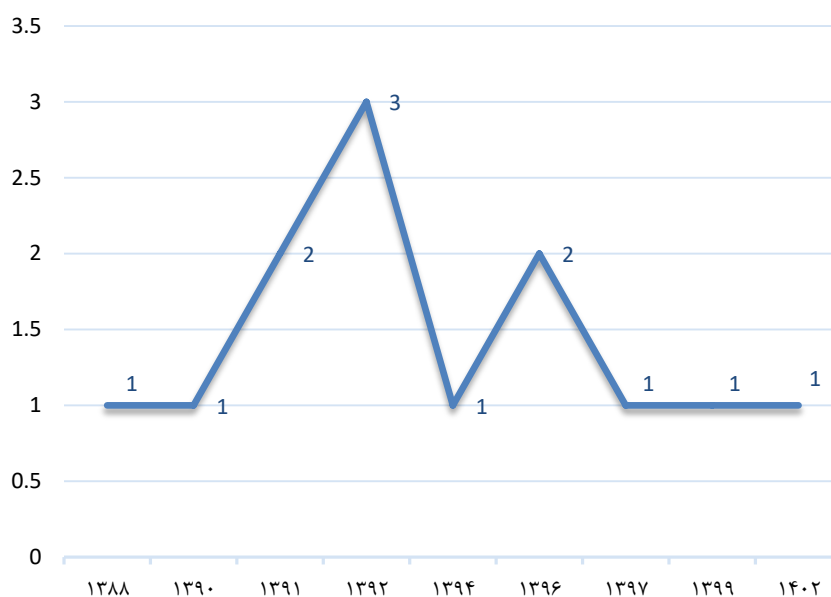
پژوهش حاضر به دنبال درک عمیق و شناسایی جنبش‌های نوپدید دینی است. بدین منظور، مطالعات مختلف مورد ارزیابی قرار گرفت. جداول ۲ تا ۶ بیانگر یافته‌های این بخش از پژوهش هستند.

جدول (۲): مقالات جنبش‌های نوپدید دینی مورد مطالعه

نام نویسنده	کد نویسنده	عنوان مقاله	نوع روش
ریاحی و جعفری (۱۳۸۸)	P1	بررسی همبسته‌های اجتماعی میزان گرایش دانشجویان دانشگاه‌های شهر تهران به جنبش‌های دینی جدید	کمی
رستمیان (۱۳۹۰)	P2	تأثیر ادیان شرق بر جنبش‌های نوپدید دینی	کیفی
کیانی (۱۳۹۱)	P3	در باب چیستی جنبش‌های نوپدید دینی	کیفی
کیانی (۱۳۹۱)	P4	علت شناسی جنبش‌های نوپدید دینی	کیفی
کیانی (۱۳۹۲)	P5	خاستگاه «جنبش‌های نوپدید دینی» از نگاه جامعه‌شناختی	کیفی
کیادربندسری و خانی اوشانی (۱۳۹۲)	P6	مدرنیته، رسانه و جنبش‌های نوین دینی	کیفی
حمیدیه (۱۳۹۲)	P7	جنبش‌های نوپدید معنوی: دین یا عرفان؟	کیفی
هزارجریبی و فراهانی (۱۳۹۴)	P8	بررسی عوامل اجتماعی و سیاسی مؤثر بر گرایش به جنبش‌های نوپدید دینی (مطالعه موردی: دو جنبش اکنکار و ایلیا رام‌الله)	کمی
مدنی و ابراهیمی (۱۳۹۶)	P9	آسیب‌شناسی رابطه زنان و جنبش‌های نوپدید دینی	کیفی
مشایخی و حمیدیه (۱۳۹۶)	P10	زمینه‌های فرهنگی — اجتماعی گرایش به جنبش‌های نوپدید دینی در ایران (با تأکید بر عرفان حلقه و اکنکار)	کمی
خیری و آتشین صدف (۱۳۹۷)	P11	نقد و بررسی آموزه‌های اگزیستانسیالیستی در جنبش‌های نوپدید دینی	کیفی
هوشمندخوی و حمیدیه (۱۳۹۹)	P12	مطالعه جنبش‌های نوپدید دینی در چشم‌انداز جهانی شدن با تأکید بر تجربه ژاپن	کیفی
علوی (۱۴۰۲)	P13	درآمدی بر جریان‌شناسی جنبش‌های دینی نوپدید نوستی در قاره آفریقا	کیفی

آنچه که برای انتخاب مقالات در جدول ۲ ملاک عمل قرار گرفت، وجود کلید

واژه‌های «جنبش‌های نوپدید دینی» در عنوان مقاله‌های فارسی بود. بقیه موارد نظیر عرفان نوظهور، ادیان نوظهور و غیره فقط در تدوین ادبیات و الگوهای ذهنی و در شناخت بهتر پدیده مورد مطالعه استفاده شده‌اند؛ بنابراین فقط تعداد ۱۳ مقاله مرتبط با هدف این مطالعه به‌دست آمد. فراوانی مقالات بر اساس سال نشر در نمودار ۱ بیان شده است.

نمودار (۱): فراوانی مقالات جنبش‌های نوپدید دینی بر اساس سال نشر

مطابق نمودار ۱، سال ۱۳۹۲ با ۳ فراوانی بیشترین مقدار از مقالات منتخب را به خودش اختصاص داده است. با نگاه دقیق‌تر به این نمودار مشاهده می‌شود که در سال ۱۳۹۱ با ۲ مقاله نشان می‌دهد در بازه زمانی ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ بیشترین توجه از سوی پژوهشگران به این پدیده صورت گرفته است. مقالات مربوط به سرمایه انسانی بر اساس محل نشر و جایگاه علمی محل انتشار مورد بررسی قرار گرفتند و در جدول ۳ بیان شده است.

جدول (۳): آمار مقالات جنبش‌های نوپدید دینی بر اساس سال نشر

درجه علمی نشریه	فراوانی	درصد فراوانی
علمی - پژوهشی	۳	۲۳/۰۸
علمی تخصصی	۸	۶۱/۵۴
تخصصی	۱	۷/۷
علمی ب	۱	۷/۷
فصلنامه	۳	۲۳/۰۸
دوفصلنامه	۱۰	۷۶/۹۲
جمع	۱۳	۱۰۰

مطابق جدول ۳، همه مقاله‌ها در نشریات چاپ شده‌اند. ۶۱/۵۴ درصد مقالات بررسی شده مربوط به نشریات علمی - پژوهشی است. مقالات مربوط به «جنبش‌های نوپدید دینی» بر اساس جایگاه علمی و وابستگی سازمانی نویسندگان بررسی شده‌اند و اطلاعات مربوطه در جدول ۴ بیان شده است.

جدول (۴): مقالات بر اساس جایگاه علمی و وابستگی سازمانی نویسندگان

درجه علمی نویسندگان			وابستگی نویسندگان		
درجه علمی	فراوانی	درصد فراوانی	نام سازمان/دانشگاه	فراوانی	درصد فراوانی
عضو هیئت علمی	۴	۲۰	دانشگاه‌های دولتی	۱۴	۷۰
استاد	۱	۵	دانشگاه آزاد اسلامی	۲	۱۰
استادیار	۶	۳۰	پژوهشکده‌ها	۴	۲۰
دکتری	۲	۱۰	جمع	۲۰	۱۰۰ درصد
دانشجوی دکتری	۳	۱۵			
کارشناس ارشد	۳	۱۵			
دانشجوی کارشناسی ارشد	۱	۵			
جمع	۲۰	۱۰۰ درصد	جمع	۲۰	۱۰۰ درصد

جدول ۴ حاکی از آن است که ۵۵ درصد از نویسندگان عضو هیئت علمی بودند که

شامل؛ ۱ نفر استاد، ۶ نفر استادیار بودند. بیشترین درصد وابستگی سازمانی نویسندگان متعلق به دانشگاه‌های دولتی با ۷۰ درصد شامل؛ دانشگاه تهران (۴)، دانشگاه علامه طباطبائی (۲)، دانشگاه مازندران (۲) و دانشگاه‌های تربیت مدرس، شهید بهشتی، الزهرا، مفید قم، ادیان و مذاهب و باقرالعلوم هرکدام یک نویسنده داشته‌اند. دانشگاه آزاد اسلامی نیز با دو نفر، ۱۰ درصد نویسندگان را به خود اختصاص داده است. پژوهشکده باقرالعلوم و پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) نیز به ترتیب با سه و یک نفر، ۲۰ درصد از نویسندگان را به خود اختصاص داده‌اند.

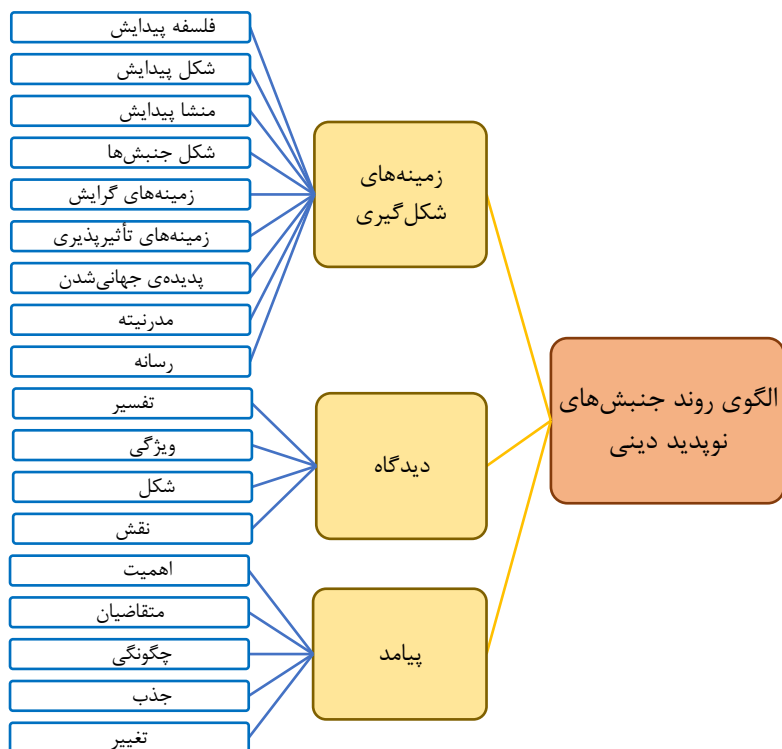
۲-۳. یافته‌های استنباطی

پس از بررسی چکیده و نتایج پژوهش‌ها، تعداد گزاره‌ها و مقوله‌های مرتبط دسته‌بندی شد. نتایج این فرایند در ادامه آمده است:

جدول (۵): موضوعات و مباحث مورد مطالعه در مقالات جنبش‌های نوپدید دینی

مقوله‌های اصلی	موضوعات عمده
تأثیر ادیان شرق (P2)	زمینه‌های شکل‌گیری
گرایش به جنبش‌های دینی (P10)	
گرایش به جنبش‌های دینی (P8)	
علت‌شناسی جنبش‌های (P4)	
خاستگاه جنبش‌های (P5)	
مدرنیته و رسانه (P6)	
جریان‌شناسی جنبش‌های (P13)	
آموزه‌های اگزیستانسیالیستی در جنبش‌های (P11)	دیدگاه
چیستی جنبش‌های (P3)	
چیستی جنبش‌های (P7)	
چشم‌انداز جهانی‌شدن و جنبش‌های (P12)	پیامد
پیوستن زنان به جنبش‌های (P9)	
میزان گرایش دانشجویان به جنبش‌های (P1)	

بر اساس یافته‌های جدول ۵، موضوعات عمده پژوهش‌های انجام شده در سه مقوله «زمینه‌های شکل‌گیری»، «دیدگاه» و «پیامد» دسته‌بندی شده است. شکل ۱ و جدول ۷ بیانگر یافته‌های این بخش است.

شکل (۱): الگوی روند جنبش‌های نوپدید دینی

جدول (۶): کدگذاری مقوله‌های پژوهش

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
زمینه‌های شکل‌گیری	فلسفه پیدایش	انسان امروز در زندان تنهایی، گسستگی پیوندها، فشارهای روانی، اضطراب‌ها، افسردگی‌ها، پوچی‌ها و بی‌معنایی‌ها گرفتار است و معنویت‌های نوظهور صرفاً برای حل این مشکلات به عرصه حیات بشری وارده شده است (مظاهری سیف، ۱۳۸۹، ص. ۵۷). فرقه‌ها اغلب کوچک باقی می‌مانند و تبدیل آن‌ها به یک فرقه نهادینه‌شده و سازمان‌یافته به سختی اتفاق می‌افتد (ملتون، ۱۳۸۱، صص. ۲۴۱-۲۴۲). جنبش‌های اجتماعی نوپدیدی هستند که دینی‌اند و از تعالیم و آموزه‌های معنوی شکل گرفته و داعیه به سعادت رساندن پیروان خود را دارند (P3: ۸۶). این جنبش‌ها که با عضوگیری سعی در افزایش کمی خود دارند با استفاده از شخصیت کاریزماتیک رهبر فرقه و همچنین روش‌هایی نظیر شستشوی مغزی^{۲۸} و کنترل ذهن سعی در یکسان‌سازی ذهنیت تمام اعضای فرقه با رهبر آن و در نتیجه حرف شنوی تمامی آن‌ها از وی دارند (P6). جنبش‌های نوین دینی در تلاش روزافزون برای جذب عضو و افزایش کمیت‌گرایی هستند. به‌گونه‌ای که اساساً تداوم حیات این جنبش‌ها به کثرت اعضای آن‌ها وابسته است (P6). امیل دورکیم، بی‌ رغبتی مردم به دین را از یک‌سو و زوال آن را در جامعه و ازسوی دیگر، دین به‌مثابه مهم‌ترین عامل ایجاد یکپارچگی و نظم اجتماعی، به ابراز نظریه‌های التقاطی درباره جامعه و دین پرداخت که اکنون همگی آنان از اصول اساسی معنویت‌های سکولار به حساب می‌آیند (P5: ۹۴).

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
	۳ ۲ ۱ ۰	این جنبش‌ها اجتماعی هستند و شامل سازمانی کاملاً مشخص و شکل گرفته که برای دفاع، گسترش و دستیابی به اهدافی خاص به گروه‌بندی و تشکل اعضا می‌پردازند (P3: ۸۶). گیدنز (۱۳۷۸، ص. ۱۲۰) معتقد است که در هر نوع جامعه مدرن، فرد را بر تنوع دشواری از انتخاب‌های ممکن قرار می‌دهد و چندان کمکی به فرد ارائه نمی‌دهد تا وی را در گزینش‌هایش یاری کند (P10: ۵۶). عموماً جنبش‌های نوپدید دینی پدیده‌ای شهری به‌شمار می‌آیند (P10: ۶۲). گرایش افراد به جنبش‌ها دارای شدت و ضعف است؛ این امر به ساختار خانواده و شخصیت آنان بستگی دارد (P10: ۶۲). خاستگاه جنبش‌های نوپدید دینی، اعتراض علیه مدرنیته و پاسخی به کاستی‌های پدیدآمده در جامعه غربی است (P11: ۶۸). تنوع فزاینده ادیان و سنت‌های بومی در آفریقا (Laura et al., 2019, p. 5).
	۲ ۱ ۰	سبک زندگی نوین، بر گرایش به جنبش‌های نوپدید مؤثر بودند (P10). تنها یک زمینه موجبات گرایش افراد به جنبش‌ها را فراهم نیاورده، بلکه مجموعه‌ای از زمینه‌ها در گرایش به آن اثرگذار است (P10: ۶۲). بحران هویت، بر گرایش به جنبش‌های نوپدید مؤثر بودند (P10). محرومیت اخلاقی (تضاد ارزشی)، بر گرایش به جنبش‌های نوپدید مؤثر بودند (P10). التقاط‌گرایی، بر گرایش به جنبش‌های نوپدید مؤثر بودند (P10).

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
	زمینه‌های پیشینه‌ای	جنبش‌های نوپدید دینی، به شدت متأثر از جریان‌های معرفت‌شناسانه و اجتماعی بوده و هستند (P3: ۸۹). تغییرات سیاسی نظیر؛ امپریالیسمی و سوسیالیسمی، بحران‌های اقتصادی، مجادله‌های نظامی؛ به‌خصوص جنگ جهانی اول و دوم و شبه‌جنگ‌های مذهبی، بحران‌های روان‌شناسانه نظیر؛ افزایش ترس، استرس و اضطراب، علم‌گرایی افراطی و فناوری لجام گسیخته بخش مهمی از مدرنیته را شکل داده اند که در پیدایش جنبش‌های دینی موثرند (P4: ۶۸). استقلال فزاینده معنویت از دین در اواخر قرن بیستم را می‌توان در تمایل مردم مشاهده کرد به اینکه خود را نه دیندار بلکه پیرو معنویت بدانند (P7: ۳۹). معنویت‌های معاصر، به‌راستی و به‌معنای درست کلمه، به دین‌هایی نوپدید تبدیل شده‌اند (P7: ۴۳). سست شدن هویت‌های ملی، بسیاری از این جنبش با جستجوی نوعی هویت فراملی به مدد ابزارهای جهانی‌شدن تا اندازه‌ای درصدد بازسازی هویت‌های ملی نیز هستند (P12: ۲۸۳). جنبش‌های نوین دینی از لحاظ ماهیت «معنویت معاصر»، دعوی جایگزینی دین را دارند (P7). رهبری کاریزماتیک، بر گرایش به جنبش‌های نوپدید مؤثر بودند (P10). چنانچه فرقه‌های نوظهور در ایران را در ساحت جنبش‌های نوین اجتماعی قلمداد شوند، برخی از مؤلفه‌های مشترک بین این دو مشاهده می‌شوند که حاکی از وجود شرایط مساعد در جامعه برای رشد چنین پدیده‌هایی است (P8: ۱۰). بین تغییر الگوی مرجع، هژمونیک شدن نظام سیاسی و گرایش به جنبش‌های نوپدید دینی رابطه معنادار است (P8).

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
	پدیدارشناسی	پدیده جهانی‌شدن دو اثر بر گسترش فرقه‌ها داشته است. یکی غربی‌شدن شرقی‌ها که از قرن ۱۹ به‌شدت سبک زندگی و آداب و رفتار آنان به غرب گرایش یافت. دوم شرقی‌شدن غربی‌ها که در این فرایند به عقاید دینی شرقی‌ها تمایل نشان داده‌اند و تأثیر پذیرفته‌اند (P4: ۷۹). جنبش‌های نوپدید در گرو فرایند جهانی‌شدن برای غلبه بر بحران هویت معنا، پدید آمده‌اند (P5). جنبش‌های نوپدید دینی در ژاپن، قرار گرفتن در معرض دادوستدهای اطلاعاتی جهان جهانی‌شدن (P12).
	تفسیر	جنبش‌های اجتماعی نوپدید و ماهوی‌اند. یعنی متأثر از مدرنیته و فضای جدید فلسفی - اجتماعی دوران معاصر هستند و نوپدید زمانی‌اند (P3: ۸۶). مدرنیته زمینه‌ساز جنبش‌های نوین دینی است (P6). همه رخدادهای فضای مدرنیته به‌طور مستقیم و غیرمستقیم در پیدایش فرقه‌های جدید مؤثر بوده است (P4: ۶۸). جنبش‌های نوپدید دینی در ژاپن، در بستر انقلاب فناوری اطلاعات پدید آمده‌اند (P12). توماس لاکمن ^{۲۹} (۱۹۹۹) جامعه‌شناس معاصر آلمانی، رابطه مشخصی بین ظهور جنبش‌های نوپدید دینی و پیامدهای مدرنیته قائل است (P6). مدرنیته به‌مثابه خاستگاه و منشاء شکل‌گیری جنبش‌های نوین دینی تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متعددی بر این پدیده داشته است (P6).

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
	چ	از دید برخی از پژوهشگران، ماهیت برخی از رسانه‌ها ازجمله تلویزیون متضاد با ماهیت و غایت دین و دین‌پذیری است (حسینی، ۱۳۸۷، ص. ۱۲). رسانه‌ها توده مردم را به سمت‌وسوی سلیقه‌ای یکسان که متناسب با اهداف آنهاست پیش می‌برند و از این رهگذر بهره‌برداری‌های اقتصادی یا سیاسی و فرهنگی مختلفی می‌کنند (P6). از ظرفیت‌های اینترنت و شبکه‌های مجازی، تلویزیون، رادیو و شبکه‌های ماهواره‌ای، جراید، نشریات، مجلات و حتی ارتباط چهره‌به‌چهره بهره می‌گیرند (P6). رسانه زمینه‌ساز جنبش‌های نوین دینی است (P6). رسانه‌های نوین بر گرایش به جنبش‌های نوپدید مؤثر بودند (P10). توسعه رسانه‌های جمعی، وسایل الکترونیکی، ماهواره و اینترنت، امکان مسافرت‌های سریع و آسان، پیشرفت صنعت چاپ و غیره باعث افزایش تنوع دینی در سطح وسیع دسترسی آسان به آن‌ها برای همه افراد و جوامع بشری با فرهنگ‌های مختلف شده است (P4: ۸۰). فعالیت جنبش‌های نوپدید دینی در «رسانه‌های نوین» مشهود است که مجموعه متمایزی از فناوری‌های ارتباطات و دارای ویژگی‌های مشترک «دیجیتالی‌بودن» و دسترسی گسترده شهروندان به آن برای استفاده شخصی، عاملی بودن، تمرکززدایی، تکه‌تکه‌بودن، بی‌زمانی و بی‌مکانی و جهانی‌بودن است (وکیلی، ۱۳۸۶، ص. ۱۰). زوئن معتقد است که رسانه‌ها به سه طریق به جنبش‌های نوین کمک کرده‌اند. نخست اینکه جنبش‌ها از طریق رسانه‌ها قادر هستند به جمعیت بزرگ‌تری از مخاطبان دست یابند و تصدیق مدام را برای آرمان‌های هر جنبش جلب کنند. دوم اینکه پوشش رسانه‌ای می‌تواند بین جنبش‌ها و سایر عواملان اجتماعی پیوندهایی نمادین برقرار کند و قادر است اولویت‌ها و دستور کار نهادهای مختلف را زیر نفوذ قرار دهد. سوم اینکه فعالیت جنبش‌ها وقتی تحت پوشش رسانه‌های خبری قرار می‌گیرد، در برخی اعضای آن‌ها این احساس را برمی‌انگیزد که کوشش ایشان برای دنیای خارج اهمیت دارد (زند وکیلی، ۱۳۸۳: ۶۵).

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
دین‌گاه	دین	خدا در جنبش‌های نوپدید دینی روحی است که در سراسر عالم، ساری و جاری است (P2: ۴۸). منظور از دینی‌بودن این جنبش‌ها، این نیست که ساختار و اهداف رایج در ادیان بزرگ را دارند، بلکه مشمول همه مراسم و آیین‌های شبه‌دینی می‌شوند (P3: ۸۶). جنبش‌های نوپدید دینی، ده‌ها هزار مصداق خارجی را پوشش می‌دهد (P3: ۸۹). دورکیم ^{۳۰} (1961, p. 9) در مورد فروپاشی دین‌های سنتی در دوران مدرن معتقد است؛ باید جانشین‌های معقولی برای مفاهیم دینی کشف کرد. مفاهیمی که از دیرباز به‌مثا به گردونه‌هایی در خدمت ضروری‌ترین تصورات اخلاقی به‌کار می‌رفتند (P5: ۸۲).
	دین‌داری	جنبش‌های معنوی دارای خصیصه‌های انعطاف‌پذیری و متغیری دارند (P3: ۸۹). این جنبش‌ها ویژگی‌های مشترکی از جمله: ۱- رهبری فرهمند با پیامی منحصر به فرد، ۲- طلب اطاعت محض از پیروان، ۳- معنویت شخصی، ۴- اقتباس از تعالیم دیگر ادیان و نقد کلیت ادیان، ۵- تلاش برای ارائه برداشت‌های دقیق‌تر و روشن‌تر از حقیقت، ۶- بیش‌ازحد احساسی و تزلزل در بنیادهای معرفتی، ۷- تفاوت فاحش با سنتی‌های عرفانی که از آن پدید آمده‌اند، ۸- تعهد در سبک زندگی و تمایز میان خودی و غیرخودی و غیره دارند (P3: ۹۰).

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
	۳ دین	عمده تفاوت فرقه‌گرایی جدید با سنتی، تأثر مدل جدید از مدرنیسم و مؤلفه‌های مدرنیته است (P4: ۶۸). جنبش‌های نوپدید دینی، تمایل می‌یابند که با گسترش پیروان و آموزه‌های خود فراتر از مرزهای فرهنگی جغرافیایی موطن خویش به ادیانی جهانی بدل شوند (P12: ۲۸۳). هرچند عناصر دینی موجود در جنبش‌های نوپدید معنوی، نسبت به عناصر مشابه در ادیان سنتی، تمایزهای شایان توجهی دارند؛ اما به نظر نمی‌رسد این تمایزها مانع از اطلاق عنوان «دین» بر این جنبش‌ها شوند (P7: ۴۴). ادیان جدید با فروکاستن مفهوم دین، زدودن اتوریته الهی آن، جایگزینی خودمحوری به جای خدامحوری و فرعی‌سازی دین نسبت به غایات اومانیستی، بزرگ‌ترین ضربه را بر کیفیت تدین وارد آورند، هر چند کمیت به اصطلاح دینداران را احیاناً بالا می‌برند (P8: ۱۲). هر انسانی در شرایط وجودی متفاوتی با دیگر انسان‌ها قرار دارد و در ماهیت با یکدیگر متفاوت هستند (P11: ۴۹). جنبش‌های نوپدید معنوی، دارای تمایزاتی آشکارند. این تمایزات عمدتاً از اومانیستی‌بودن ساختار تقدیس در این جنبش‌ها سرچشمه گرفته‌اند (P7: ۴۳).

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
	۳۱	فرقه‌ها از زمان شکل‌گیری ادیان رونق یافته و نقش نقادی ادیان را داشته‌اند (P4: ۶۸). وبر (۱۳۷۱: ۴۲) معتقد بود که فرقه‌های مذهبی که در سده‌های آغازین مدرنیته و در نهضت اصلاح دینی پا می‌گیرند جریاناتی ستیزگونه نسبت به خدا، مسیحیت و کلیسا نیستند بلکه قصد اصلاح رهاورد معنویت و مسیحیت را در سر می‌پروراند (P5: ۸۴). جنبش‌های نوین دینی برحسب ادعا، همه خدمات و نقش‌های دین را متناسب با جهان نوین ایفا می‌کنند (P7). جنبش‌های نوین دینی برخلاف ادیان آسمانی، فاقد الهیات هستند. «الهیات تعهدی است، هم عملی و هم نظری که در کنار جست‌وجوی پاسخ به پرسش‌های عقلانی، به‌خاطر خود پرسش‌ها - یعنی برای کشف حقیقت، صورت‌های عملی مختلفی نظیر فعالیت اخلاقی، عبادت عمومی و نظام‌معنوی را نیز زیر پوشش دارد» (ری‌گریفین، ۱۳۸۸، ص. ۱۸۹). جنبش‌های نوین دینی ادعا دارند ظرفیت بالایی برای فعال‌کردن و به‌صحنه درآوردن مردم عادی دارند و به آن‌ها فرصت و فراغت به‌مراتب بیشتر از ادیان سنتی در به‌دست گرفتن ابتکارعمل در زندگی و تصمیم‌گیری خصوصی می‌دهند (طالبی‌دارابی، ۱۳۸۳، ص. ۹۷).
۳۲	۳۲	برخی جامعه‌شناسان، ماهیت جنبش‌های نوپدید دینی را از دیدگاه جامعه‌شناسی، پسندیده، لازم و برای حیات و نظم اجتماعی ضروری می‌پندارند (P4).

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
	ف.۱.۱	بالاترین میزان گرایش به جنبش‌های دینی جدید در بین دانشجویان مجرد (P1)، دانشجویان رشته‌های هنر و علوم انسانی (P1)، دانشجویان اقوام لر و ترک و کرد (P1)، دانشجویان طبقات اجتماعی بالاتر (P1)، بود. گرایش دانشجویان دیندار و علاقه‌مند به هویت قومی به جنبش‌های دینی جدید، معکوس و معنادار بود (P1). در این دوران، جامعه نوین به دنبال جذب همه شهروندان به فرهنگ انتخاب آزادانه است و این امر باعث کاهش ارزش و اقتدار دیدگاه دینی می‌شود (همیلتون، ۱۳۷۷، ص. ۱۰). جهت‌گیری اصلی عضوگیری جنبش‌های نوین دینی، معطوف به جوانان بین ۱۸ تا ۲۵ سال و میان‌سالان ۳۵ تا ۴۰ سال است، برای جذب عضو معمولاً به سراغ کسانی می‌روند که مرحله گذار را سپری می‌کنند. چه گذار از کودکی به دوره بلوغ و چه گذار از چیزی که اغلب به آن بحران میان‌سالی می‌گویند (ملتون، ۱۳۸۱، صص. ۲۴۸-۲۴۹). لورا وانس، معتقد است که زنان نقش‌های گوناگونی در جنبش‌های نوین دینی ایفا می‌کنند، حتی گاهی نقش رهبری جنبش‌ها را نیز به عهده دارند؛ اما در بسیاری موارد به مرور از نقش رهبری به حاشیه رانده می‌شوند (P9: ۱۰۴). اثرهای مدرنیته، پیوستن زنان به جنبش‌های نوپدید دینی را ترغیب می‌کند (P9).
	ف.۱.۲	پلورالیسم از دیگر پیامدهای جریان فکری نوین است که به نحو وثیقی ریشه در تعالیم کانتی دارد (P6). جنبش‌های نوپدید دینی، چه در همسویی با جهانی‌شدن و چه در مخالفت با آن، لاجرم برخی از اقتضائات آن را می‌پذیرند (P12: ۲۸۳).
	ف.۱.۳	این جنبش‌ها در کل برای جذب مخاطب حداکثری و نیل به اهدافشان، به معنویت‌گرایی انسان معاصر نگاه سطحی داشته و غالباً دغدغه‌های رایج در زندگی روزمره را مورد توجه قرار داده‌اند (P13).

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
	۳۱	تعداد کمی از جنبش‌ها نقش‌های جنسیتی را دچار تغییر و تحول کرده‌اند (Puttick, 1997, pp. 129-150). نقش اساسی رسانه‌ها در جهانی‌شدن، دگرگونی فرهنگی را از پیامدهای مدرنیته و جهانی‌شدن می‌داند که در نتیجه برخورد فرهنگی با فرهنگ دیگر، دگرگونی در نهادها، ارزش‌ها، گرایش‌ها و روش‌های آن فرهنگ و جامعه ایجاد می‌شود (ریویر، ۱۳۸۴، ص. ۲۵۷).

نتیجه‌گیری

یکی از مؤلفه‌های مهم و اساسی در امنیت ملی، امنیت فرهنگی است. در این راستا، یکی از آسیب‌های گسترش عرفان حلقه، مختل‌سازی امنیت فرهنگی است (تاجی اشکفتکی و دیگران، ۱۳۹۹، ص. ۱۴۹). جریان نوپدید با تغییر فرهنگ دینی مردم، فرهنگ سیاسی و اجتماعی را دگرگون می‌کند. در جوامع دینی، رواج جریان‌های نوپدید و تکرار آسیب‌های آن‌ها، امکان تخریب مشروعیت نظام کلی و سیاسی کشور را به همراه دارد (تاجی اشکفتکی و دیگران، ۱۳۹۹، ص. ۱۴۹). شکل‌گیری این عرفان‌ها، معلول علت‌های متنوع و متکثری است که در حوزه‌های فردی، خانوادگی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و امنیتی قابلیت تبیین پیدا می‌کند (پسند، ۱۳۹۳، ص. ۷۴).

در این مطالعه سعی شد با هدف واکاوی ادیان نوظهور به بررسی پژوهش‌های انجام‌شده پیرامون جنبش‌های نوپدید پرداخته شود. تعداد ۱۳ مقاله مورد واکاوی قرار گرفت که نشان‌دهنده فقر پژوهشی در این حوزه است. مطابق جدول ۳ توزیع فراوانی مطالعات انجام‌شده در حوزه جنبش‌های نوپدید دینی و آسیب‌شناسی آن تقریباً هر سال یک مورد بوده که این تعداد پژوهش از نظر کمی کفایت لازم را برای بررسی وضعیت جنبش‌های نوپدید دینی در کشور و جهان نمی‌کند و نمی‌توان انتظار داشت که با این پژوهش‌های محدود نتایج فراگیر به‌دست آید؛ بنابراین انجام پژوهش‌های گسترده و فراگیر لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

در تحلیل یافته‌های پژوهش نشان داد تعداد ۷۹ کد باز و در مرحله کدگذاری

محوری ۱۹ کد و نهایتاً در مرحله کدگذاری انتخابی تعداد ۳ کد به دست آمد. اولین مقوله زمینه‌های شکل‌گیری شامل زیرمقوله‌های فلسفه پیدایش، شکل پیدایش، منشأ پیدایش، شکل جنبش‌ها، زمینه‌های گرایش، زمینه‌های تأثیرپذیری، پدیده جهانی شدن، مدرنیته و رسانه است. دومین مقوله شامل دیدگاه و زیرمقوله آن شامل؛ تفسیر، ویژگی و شکل، سومین مقوله نیز پیامد با زیرمقوله‌های نقش، اهمیت، متقاضیان، چگونگی، جذب و تغییر است.

به نظر می‌رسد تغییراتی که در افکار، رفتار، شیوه و سبک زندگی انسان‌ها در جهان رخ می‌دهد، باعث دگرگونی‌های مختلف در ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و دینی جوامع می‌شود. بروز ادیان جدید و عرفان‌های نوظهور نیز از این قاعده پیروی می‌کند. پدیده جهانی شدن نیروی محرکه این تغییرات است. ازسوی دیگر رسانه‌ها و امکانات ارتباطی که به واسطه مدرنیته شدن در دست افراد مختلف جوامع بشری وجود دارد تسهیلات لازم را برای ایجاد تغییرات بنیادی در همه جوانب و شئون زندگی بشری فراهم می‌کند.

بشر امروزی با تمدن مدرن با در دست داشتن رسانه‌ها می‌تواند در سریع‌ترین زمان ممکن با هر فردی در جهان ارتباط برقرار کنند و این تسهیل‌گری رسانه و ذات جوامع مدرن باعث به وجود آمدن پدیده‌های جدید می‌شود؛ بنابراین پذیرش ذات این پدیده‌ها و اتخاذ تدابیر مناسب می‌تواند به سیاست‌گذاران و حاکمان جوامع مختلف کمک کند، تا کنترل و مدیریت بهتری نسبت به پدیده‌های نوظهور داشته باشند.

پیشنهاد

از آنجایی که موضوع دین از طریق ارتباطات و آگاهی‌رسانی ترویج می‌یابد؛ بنابراین، مروجان دینی باید در هر دو حوزه دین برای افراد مختلف به‌خصوص جوانان روشنگری کنند. همچنین موضوع مورد مطالعه به شدت با فقر پژوهشی مواجهه است. انجام پژوهش‌های بنیادی و کاربردی و بررسی میزان گرایش اقشار مختلف جامعه به موضوع مورد بحث می‌تواند در فهم عمیق مسئله برای سیاست‌گذاران و مدیران فرهنگی کارساز باشد.

کتابنامه

- احمدی، روح‌اله و ایزدی، جهانبخش (۱۴۰۲). آسیب‌شناسی هویتی عرفان‌های نوظهور. *مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی*، ۱۳(۵۰)، ۱۷۱-۱۹۵.
- اکبری، بهمن (۱۳۸۷). بحران هویت و هویت دینی. *فصلنامه پیک نور (علوم انسانی)*، ۶(۴)، ۲۱۹-۲۳۱.
- پسنده، مریم (۱۳۹۳). بررسی علل گرایش به عرفان‌های نوظهور در ایران و پیامدهای امنیتی ناشی از آن. *فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی/امنیتی*، ۳(۹)، ۷۱-۹۴.
- تاجی اشکفتکی، محمدرضا؛ ودیعه، ساسان و صفری شالی، رضا (۱۳۹۹). آسیب‌شناسی جریان‌های فرهنگی نوپدید در ایران (مطالعه موردی عرفان حلقه). *مطالعات ملی*، ۲۱(۸۴)، ۱۳۷-۱۵۴.
- حاتمی کاکش، فرزین؛ ایدر، نبی‌اله و حسابی، احمدعلی (۱۴۰۲). تحلیل جامعه‌شناختی هویت مدرن و هویت دینی زنان (مورد مطالعه: زنان جوان نسل پس از انقلاب اسلامی شهر اهواز). *زن و مطالعات خانواده*، ۱۶(۵۹)، ۶۶-۹۳.
- حسینی، سیدحسن (۱۳۸۷). رسانه دینی یا دین رسانه‌ای. *ماهنامه پژوهشی اطلاعات حکمت و معرفت*، ۳۱(۳۱)، ۱۲-۱۶.
- حمیدیه، بهزاد (۱۳۹۲). ساختار قداست بخشی نوپدید موردپژوهی یک شماره از نشریه دانش یوگا. *راهبرد فرهنگ*، ۶(۲۲)، ۳۵-۶۰.
- حمیدیه، بهزاد (۱۳۹۲ الف). جنبش‌های نوپدید معنوی: دین یا عرفان؟ *ادیان و عرفان (مقالات و بررسی‌ها)*، ۴۶(۱)، ۲۹-۵۰.
- خیری، محمد و آتشین صدف، عبدالرضا (۱۳۹۷). نقد و بررسی آموزه‌های اگزیستانسیالیستی در جنبش‌های نوپدید دینی. *دوفصلنامه مطالعات معنوی*، سال هفتم، ۲۶(۲)، ۴۷-۷۰.
- رستمیان، محمدعلی (۱۳۹۰). تأثیر ادیان شرق بر جنبش‌های نوپدید دینی. *دوفصلنامه مطالعات معنوی*، ۱(۲)، ۳۷-۵۸.
- ری گریفین، دیوید (۱۳۸۸). *خدا و دین در جهان پسامدرن*. ترجمه حمیدرضا آیت‌اللهی، تهران: نشر پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- ریاحی، محمداسماعیل و جعفری، زین‌العابدین (۱۳۸۸). بررسی همبسته‌های اجتماعی

- میزان گرایش دانشجویان دانشگاه‌های شهر تهران به جنبش‌های دینی جدید. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۰(۲)، ۵۵-۸۶.
- ریویر، کلود (۱۳۸۴). درآمدی بر انسان‌شناسی. ترجمه ناصر فکوهی، تهران: نی.
- زندوکیلی، مهدی (۱۳۸۳). مردم‌شناسی فرهنگی. قم: زمزم هدایت.
- سعیدی، محمدمسعود (۱۴۰۱ الف). تحولات دینی در دنیای معاصر با تأکید بر دین‌ها و معنویت‌های جدید. مطالعات جامعه‌شناسی، ۱۵(۵۵)، ۱۶۱-۱۸۳.
- سعیدی، محمدمسعود (۱۴۰۱ ب). جامعه و گروه‌های نوپدید دینی و معنوی. مطالعات جامعه‌شناختی (نامه علوم اجتماعی سابق)، ۲۹(۲)، ۲۲۳-۲۴۰.
- سهرابی، بابک؛ اعظمی، امیر و یزدانی، حمیدرضا (۱۳۹۰). آسیب‌شناسی پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه مدیریت اسلامی با رویکرد فراترکیب. نشریه چشم‌انداز مدیریت دولتی، ۲(۶)، ۹-۲۴.
- شاکرنژاد، احمد (۱۳۹۴). رواج «معنویت»؛ روی‌گردانی از دین یا بازگشت به دین؟ اسلام و مطالعات اجتماعی، ۳(۹)، ۹۵-۱۲۲.
- شاه‌حسینی، سمیه (۱۳۹۳). شست‌وشوی مغزی، کنترل ذهنی و جنبش‌های نوپدید دینی. مطالعات معنوی، ۱۳(و ۱۴)، ۳۷-۵۴.
- طالبی دارابی، باقر (۱۳۸۳). درآمدی بر چرایی و چیستی ادیان جدید. مجله اخبار/ادیان، سال دوم، ۷(۷)، ۹۶-۱۰۳.
- علوی، سیدحسین (۱۴۰۲). درآمدی بر جریان‌شناسی جنبش‌های دینی نوپدید/نوستی در قاره آفریقا. دوفصلنامه جریان‌شناسی دینی - معرفتی در عرصه بین‌الملل، ۴(۷)، ۳۷-۶۲.
- قنبری برزبان، علی و همتی، رضا (۱۳۹۴). هویت دینی در جامعه ایرانی: مرور نظام‌مند مطالعات انجام‌شده (۱۳۸۰-۱۳۹۲). جامعه‌شناسی کاربردی (مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان)، ۲۶(۳)، ۱۱۷-۱۳۸.
- کاظم‌زاده، پروین (۱۴۰۱). علل گرایش به جنبش‌های نوپدید دینی در ایران معاصر (مطالعه موردی: فرقه اکنکار). رساله دکتری. استاد راهنما: باقر طالبی دارابی، استاد مشاور: الله‌کرم کرمی‌پور. قم: دانشگاه ادیان و مذاهب، دانشکده ادیان.
- کیادربندسری، علی و خانی اوشانی، نسرين (۱۳۹۲). مدرنیته، رسانه و جنبش‌های نوین

- دینی. دوفصلنامه مطالعات معنوی، (۷)، ۱۶۴-۱۴۱.
- کیانی، محمدحسین (۱۳۹۱.الف). در باب چیستی جنبش‌های نوپدید دینی. آینه معرفت، ۱۲(۲)، ۷۳-۹۴.
- کیانی، محمدحسین (۱۳۹۱.ب). علت‌شناسی جنبش‌های نوپدید دینی. دوفصلنامه مطالعات معنوی، (۶)، ۶۱-۸۸.
- کیانی، محمدحسین (۱۳۹۲). خاستگاه «جنبش‌های نوپدید دینی» از نگاه جامعه‌شناختی. دوفصلنامه مطالعات معنوی، (۷)، ۷۱-۹۸.
- گوهری، شهناز (۱۳۹۸). زنان در جنبش‌های نوپدید دینی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. استاد راهنما: بهزاد حمیدیه، استاد مشاور: محمود شیخ، تهران: دانشگاه تهران، دانشکده الهیات و معارف اسلامی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸). جامعه‌شناسی. ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نی.
- لارنا، انریک (۱۳۸۷). جنبش‌های نوین اجتماعی. ترجمه کمال سروریان و علی صبحدل، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- مدنی، آزاده و ابراهیمی، زینب (۱۳۹۶). آسیب‌شناسی رابطه زنان و جنبش‌های نوپدید دینی. دوفصلنامه مطالعات معنوی، سال ششم، (۲۳)، ۹۳-۱۱۲.
- مشایخی، مصطفی و حمیدیه، بهزاد (۱۳۹۶). زمینه‌های فرهنگی - اجتماعی گرایش به جنبش‌های نوپدید دینی در ایران (با تأکید بر عرفان حلقه و اکنکار). دوفصلنامه مطالعات معنوی، سال ششم، (۲۳)، ۴۷-۷۰.
- مشهدیان عطاش، وهاب (۱۳۸۹). سیر اخلاق در جنبش‌های نوپدید دینی. مطالعات اخلاق کاربردی، ۶(۲۱)، ۲۲۲-۱۹۳.
- مظاهری سیف، حمیدرضا (۱۳۸۹). جریان‌شناسی انتقادی عرفان‌های نوظهور. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- ملتون، گاردون (۱۳۸۱). مطالعات ادیان جدید، گذشته و حال. ترجمه باقر طالبی دارابی، مجله هفت آسمان، (۱۵)، ۲۳۹-۲۶۰.
- مهرابی کوشکی، راضیه؛ امام‌جمعه‌زاده، سیدجواد؛ مسعودنیا، حسین و ربانی خوراسگانی، علی (۱۳۹۵). نقش سبک‌های هویتی در تبیین هویت ملی (مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه اصفهان). جامعه‌شناسی کاربردی (مجله پژوهشی علوم

- انسانی دانشگاه اصفهان)، ۲۷(۶۲)، ۴۳-۶۰.
- ناصری‌زاده، محمدرضا (۱۳۹۵). پلورالیزم دینی در آیین‌های عرفان‌های نوپدید معناگرا. دوفصلنامه تأمل، ۱(۲)، ۳۰-۵.
- هزارجریبی، جعفر و فراهانی، حسن (۱۳۹۴). بررسی عوامل اجتماعی و سیاسی مؤثر بر گرایش به جنبش‌های نوپدید دینی (مطالعه موردی: دو جنبش اکنکار و ایلیا رام الله). توسعه اجتماعی، ۱۰(۱)، ۷-۳۴.
- همیلتون، ملکم (۱۳۷۷). جامعه‌شناسی دین. محسن ثلاثی، تهران: ثالث.
- هوشمندخوی، علی و حمیدیه، بهزاد (۱۳۹۹). مطالعه جنبش‌های نوپدید دینی در چشم‌انداز جهانی شدن با تأکید بر تجربه ژاپن. دوفصلنامه پژوهشنامه ادیان، ۱۴(۲۷)، ۲۸۶-۲۶۱.
- وبر، ماکس (۱۳۷۱). اخلاق پروتستان و روح سرمایه‌داری. ترجمه عبدالمعبود انصاری، تهران: سمت.
- وکیلی، هادی (۱۳۸۶). آسیب‌شناسی معنویت‌گرایی نوپدید در ایران. کتاب نقد، شماره ۴۵، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

- Bench, S & Day, T. (2010). The user experience of critical care discharge: a meta-synthesis of qualitative research. *Journal of Nursing Studies*, 47(4), 487-499.
- Campbell, C. (1999). *The easternization of the west*. In B. Wilson & J. Cresswell (Eds.). *New religions movements: Challenge and response*. Routledge.
- Chandler, Siobhan (2010). *Private Religion in the Public Sphere*. in: *Religions of Modernity*, brill.
- Chryssides, G. D. (2007). *Defining the New Age*. In D. Kemp & J. R. Lewis (Eds.), *Handbook of New Age*. Brill.
- Chryssides, George D. (1999). *Exploring New Religions*. New York: Cassell.
- Chryssides, George D. (2007). *Defining the New Age*. In D. Kemp & J. R. Lewis (Eds).
- Clarke, P. (2006). *New Religions in Global Perspective*. London and New York: Routledge.
- Durkheim, E. (1961). *Moral education*. New York: NY: Free Press.
- Encarta (2004). *Cult*. In Encarta Encyclopedia. Redmond WA: Microsoft Corporation.
- Heelas, P.; Woodhead, Linda & et al. (2005). *The Spiritual Revolution: Why Religion is Giving Way to Spirituality (Religion and Spirituality in the Modern World)*. Blackwell Publishing.

- Introvigne, M. (2001). *The future of religion and the future of new religions*. CESNUR. http://www.cesnur.org/2001/mi_june03.htm
- Laura, S., Ndlovu, H. J., & van Klinken, A. (2019). *Religions in contemporary Africa: An introduction*. Routledge.
- Melton, J. G. (1999). *The rise of the study of new religions [Paper presentation]*. CESNUR 99, Bryn Athyn, PA, United States. https://www.cesnur.org/testi/bryn/br_melton.htm
- Puttick, E. (1997). *Women in New Religions: In Search of Community, Sexuality and Spiritual Power*. St. Martin's Press.
- Seol, K. (2010). *Religious identity as a mediator between religious socialization from parents, peers and mentors and psychological well-being and adjustment among Korean American adolescents [Doctoral dissertation, University of Minnesota]*. ProQuest Dissertations Publishing.
- Zimmer, L. (2006). Qualitative meta-synthesis: a question of dialoguing with texts. *Journal of Advanced Nursing*, 53(3).

References

- Ahmadi, Ruhollah and Izadi, Jahanbakhsh (2003). Identity pathology of emerging mysticisms. *Interdisciplinary Studies of Strategic Knowledge*, 13(50), 171-195. (In Persian)
- Akbari, Bahman (2008). Identity crisis and religious identity. *Peek Noor Quarterly (Humanities)*, 6(4), 219-231. (In Persian)
- Alavi, Seyyed Hossein (2003). An Introduction to the Flow of Emerging Neo-Traditional Religious Movements in the African Continent. *Bi-Quarterly Journal of Religious-Epistemological Flow in the International Arena*, 4(7), 37-62. (In Persian)
- Bench, S & Day, T. (2010). The user experience of critical care discharge: a meta-synthesis of qualitative research. *Journal of Nursing Studies*, 47(4), 487-499.
- Campbell, C. (1999). The easternization of the west. In B. Wilson & J. Cresswell (Eds.). *New religions movements: Challenge and response*. Routledge.
- Chandler, Siobhan (2010). Private Religion in the Public Sphere. in: *Religions of Modernity*, brill.
- Chryssides, G. D. (2007). Defining the New Age. In D. Kemp & J. R. Lewis (Eds.), *Handbook of New Age*. Brill.
- Chryssides, George D. (1999). *Exploring New Religions*. New York: Cassell.
- Chryssides, George D. (2007). Defining the New Age. In D. Kemp & J. R. Lewis (Eds.).
- Clarke, P. (2006). *New Religions in Global Perspective*. London and New York: Routledge.
- Durkheim, E. (1961). *Moral education*. New York: NY: Free Press.
- Encarta (2004). *Cult*. In *Encarta Encyclopedia*. Redmond WA: Microsoft Corporation.

- Ghanbari-Barzian, Ali and Hemmati, Reza (2015). Religious Identity in Iranian Society: A Systematic Review of Studies (2001-2013). *Applied Sociology (Research Journal of Humanities, University of Isfahan)*, 26(3), 117-138. (In Persian)
- Giddens, A. (1999). *Sociology*. Translated by Manouchehr Sabouri, Tehran: Ney. (In Persian)
- Gohari, Shahnaz (2019). Women in emerging religious movements. Master's thesis. Supervisor: Behzad Hamidieh, Advisor: Mahmoud Sheikh, Tehran: University of Tehran, Faculty of Theology and Islamic Studies. (In Persian)
- Hamidieh, Behzad (2013). The structure of emerging sanctity: a case study of an issue of the journal *Danesh Yoga*. *Rahbar Farhang*, 6(22), 35-60. (In Persian)
- Hamidieh, Behzad (2013a). Emerging spiritual movements: religion or mysticism?. *Religions and mysticism (articles and reviews)*, 46(1), 29-50. (In Persian)
- Hamilton, M. (2000). *Jame'eh-shenasi-ye din [The sociology of religion]* (M. Salasi, Trans.). Sales Publication. (Original work published 1995). (In Persian)
- Hatami-Kakesh, Farzin; Ayder, Nabialah and Hesabi, Ahmad Ali (2003). Sociological analysis of modern identity and religious identity of women (case study: young women of the generation after the Islamic Revolution in Ahvaz). *Women and Family Studies*, 16(59), 66-93. (In Persian)
- Heelas, P.; Woodhead, Linda & et al. (2005). *The Spiritual Revolution: Why Religion is Giving Way to Spirituality (Religion and Spirituality in the Modern World)*. Blackwell Publishing.
- Hezarjaribi, Jafar and Farahani, Hassan (2015). Investigating social and political factors affecting the tendency towards emerging religious movements (case study: two movements of Akkankar and Ilya Ramallah). *Social Development*, 10(1), 7-34. (In Persian)
- Hosseini, Seyed Hassan (2008). Religious media or media religion, *Monthly Research Journal of Information and Knowledge*, (31), 12-16. (In Persian)
- Houshmandkhai, Ali and Hamidieh, Behzad (2019). Study of emerging religious movements in the perspective of globalization with emphasis on the Japanese experience. *Bi-Quarterly Journal of Religious Studies*, 14(27), 261-286. (In Persian)
- Introvigne, M. (2001). The future of religion and the future of new religions. CESNUR. http://www.cesnur.org/2001/mi_june03.htm
- Kazemzadeh, Parvin (2013). Causes of the Tendency to New Religious Movements in Contemporary Iran (Case Study: Akkankar Sect). PhD Thesis. Supervisor: Bagher Talebi Darabi, Advisor: Allahkaram Karamipour. Qom: University of Religions and Denominations, Faculty of Religions. (In Persian)
- Khairy, Mohammad and Atashin Sadaf, Abdolreza (2018). Critique and study of existentialist teachings in emerging religious movements. *Bi-Quarterly Journal of Spiritual Studies*, Seventh Year, (26), 47-70. (In Persian)
- Kiadarbandsari, Ali and Khani-Oshani, Nasrin (2013). Modernity, Media and New Religious Movements. *Bi-Quarterly Spiritual Studies*, (7), 141-

164. (In Persian)
- Kiani, Mohammad Hossein (2012a). On the Nature of New Religious Movements. *Mirror of Knowledge*, 12(2), 73-94. (In Persian)
- Kiani, Mohammad Hossein (2012b). The etiology of emerging religious movements. *Bi-Quarterly of Spiritual Studies*, (6), 61-88. (In Persian)
- Kiani, Mohammad Hossein (2013). The origins of “emerging religious movements” from a sociological perspective. *Bi-Quarterly of Spiritual Studies*, (7), 71-98. (In Persian)
- Larna, Enrique (2008). *New social movements*. Translated by Kamal Sarwarian and Ali Sobhdel, Tehran: Strategic Studies Research Institute. (In Persian)
- Laura, S., Ndlovu, H. J., & van Klinken, A. (2019). *Religions in contemporary Africa: An introduction*. Routledge.
- Madani, Azadeh and Ebrahimi, Zeinab (2017). Pathology of the relationship between women and emerging religious movements. *Bi-Quarterly Journal of Spiritual Studies*, Year 6, (23), 93-112. (In Persian)
- Mashayekhi, Mustafa and Hamidieh, Behzad (2017). Cultural-Social Backgrounds of the Tendency to Emerging Religious Movements in Iran (with Emphasis on the Mysticism of the Circle and Ekonkar). *Bi-Quarterly Journal of Spiritual Studies*, Year 6, (23), 47-70. (In Persian)
- Mashhadian Atash, Vahab (2010). The Course of Ethics in Emerging Religious Movements. *Applied Ethics Studies*, 6(21), 222-193. (In Persian)
- Mazaheri Seif, Hamid Reza (2009). *Critical Flow of Emerging Mysticisms*. Qom: Islamic Science and Culture Research Institute. (In Persian)
- Mehrabi Koushki, Razieh; Imamjomehzadeh, Seyyed Javad; Masoudnia, Hossein and Rabbani Khorasgani, Ali (2016). The Role of Identity Styles in Explaining National Identity (Case Study of Isfahan University Students). *Applied Sociology (Isfahan University Humanities Research Journal)*, 27(62), 43-60. (In Persian)
- Melton, Gordon (2002). *Studies of New Religions, Past and Present*. Translated by Baqer Talebi Darabi, *Haft Aseman Journal*, (15), 239-260. (In Persian)
- Melton, J. G. (1999). The rise of the study of new religions [Paper presentation]. CESNUR 99, Bryn Athyn, PA, United States. https://www.cesnur.org/testi/bryn/br_melton.htm
- Naserizadeh, Mohammad Reza (2016). Religious Pluralism in the Mirror of Emerging Semantic Mysticisms. *Taml Bi-Quarterly*, 1(2), 5-30. (In Persian)
- Pasandeh, Maryam (2014). Investigation of the causes of the tendency towards emerging mysticisms in Iran and its security consequences. *Quarterly Journal of Security Protection Research*, 3(9), 71-94. (In Persian)
- Puttick, E. (1997). *Women in New Religions: In Search of Community, Sexuality and Spiritual Power*. St. Martin's Press.
- Ray Griffin, David (2009). *God and Religion in the Postmodern World*. Translated by Hamidreza Ayatollahi, Tehran: Institute for Humanities

- and Cultural Studies. (In Persian)
- Riahi, Mohammad Esmail and Jafari, Zeinal Abedin (2009). A Study of Social Correlates of the Attitude of Tehran University Students to New Religious Movements. *Journal of Sociology of Iran*, 10(2), 55-86. (In Persian)
- Riviere, Claude (2005). *An Introduction to Anthropology*. Translated by Nasser Fakuhi, Tehran: NI. (In Persian)
- Rostamian, Mohammad Ali (2011). The Influence of Eastern Religions on Emerging Religious Movements. *Bi-Quarterly Spiritual Studies*, 1(2), 37-58. (In Persian)
- Saeedi, Mohammad Masoud (2002a). Religious Developments in the Contemporary World with Emphasis on New Religions and Spiritualities. *Sociological Studies*, 15(55), 161-183. (In Persian)
- Saeedi, Mohammad Masoud (2023b). Society and Emerging Religious and Spiritual Groups. *Sociological Studies (Former Journal of Social Sciences)*, 29(2), 223-240. (In Persian)
- Seol, K. (2010). Religious identity as a mediator between religious socialization from parents, peers and mentors and psychological well-being and adjustment among Korean American adolescents [Doctoral dissertation, University of Minnesota]. ProQuest Dissertations Publishing.
- Shahhosseini, Somayeh (2014). Brainwashing, Mind Control and Emerging Religious Movements. *Spiritual Studies*, (13 and 14), 37-54. (In Persian)
- Shakernejad, Ahmad (2015). The Popularity of “Spirituality”; Turning Away from Religion or Returning to Religion?. *Islam and Social Studies*, 3(9), 95-122. (In Persian)
- Sohrabi, Babak; Azami, Amir and Yazdani, Hamid Reza (2011). Pathology of Research Conducted in the Field of Islamic Management with a Meta-Compositional Approach. *Government Management Perspective Journal*, 2(6), 9-24. (In Persian)
- Taji-Eshkeftaki, Mohammad Reza; Vadih, Sasan and Safari Shali, Reza (2019). Pathology of emerging cultural trends in Iran (case study of the mysticism of the circle). *National Studies*, 21(84), 137-154. (In Persian)
- Talebi Darabi, Baqer (2004). An Introduction to the Why and What of New Religions. *Akhbar Al-Dian Magazine*, Year 2, (7), 96-103. (In Persian)
- Vakili, Hadi (2007). Pathology of Emerging Spiritualism in Iran. *Book of Criticism*, No. 45, Tehran: Islamic Culture and Thought Research Institute. (In Persian)
- Weber, Max (1992). *Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Translated by Abdolmaboud Ansari, Tehran: Samt. (In Persian)
- Zandokili, Mehdi (2004). *Cultural Anthropology*. Qom: Zamzam Hedayat.
- Zimmer, L. (2006). Qualitative meta-synthesis: a question of dialoguing with texts. *Journal of Advanced Nursing*, 53(3).